IL-GHAR TAL-GETSEMNI

Ġesù Kristu għadda l-aħħar ġimgħa ta' ħajtu f'Ġerusalem. Fl-ewwel jum, il-Ħadd, daħal fiha fuq il-ħmara, għal xi l-ħdax ta' filgħodu, u qagħad fit-Tempju, sa filgħaxija, imbagħad ħareġ u mar Betanja. Il-għada fil-għodu raġa' mar it-Tempju, u filgħaxija raġa' ħareġ u telaq barra mill-belt. Hekk ukoll għamel nhar it-Tlieta. Nhar l-Erbgħa ma niżelx it-Tempju, u nhar il-Ħamis anqas. Fil-lejl tal-Ħamis il-Lhud qabduh u telquh f'idejn Pilatu. Il-Ġimgħa f'xi nofs in-nhar, ir-Rumani sallbuh, u f'xi t-tlieta miet.

Imma, Ġesù u l-Appostli, fejn kienu joqogħdu jieklu u jistrieħu ftit? Ġewwa t-Tempju ma jistax ikun, daqs kemm kien ikun hemm nies, kull ħadd irid ikellem lill-Imgħallem u jistaqsieh xi ħaġa. Kien, mela, jmur f'xi naħa mwarrba, fejn in-nies, għal dik is-siegħa jew ftit iżjed, ma jilħquhx.

It-Tempju kellu bieb kbir, jagħti għal fuq il-wied ta' Kidron, u quddiem dak il-bieb, in-naħa l-oħra tal-wied, kien hemm għar imwarrab, ġewwa għalqa, imdawra b'ħajt. Dal-għar kienu jgħidulu Magħsar iż-

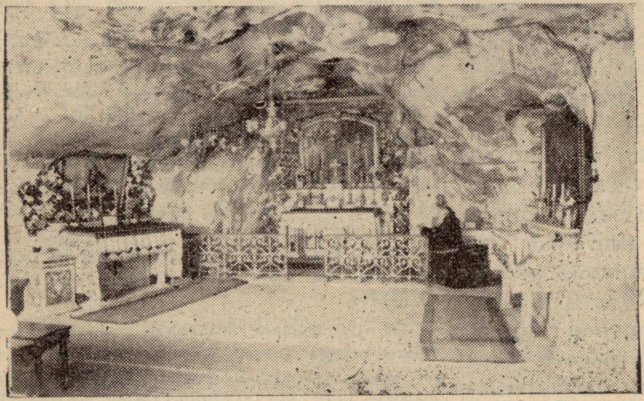

Wied ta' Kedron — Il-għar ta l-Ġetsemni, fejn Ġesù u l-Appostli kienu jmorru jistrieħu ftit f'nofs inhar, meta kienu Ġerusalem.

Żejt, bil-Lhudi, *Get-Xemen*, li minnu ġejja l-kelma li nafu aħna, *Getsemni*. U hemm kien imur Ġesù u l-Appostli miegħu, jieklu n-naqra tal-ikel li kienu jġibulhom Ommu, u n-nisa Galilin l-oħra, għal nofs inhar.

Issa, Ġesù kien tad-demm u l-laħam bħalna. Kien jgħejja wkoll, u jrid jistrieħ; u kien jieħdu l-ġugħ u jrid jiekol. Għal hekk mhux ta' min jaħseb li Ġesù kien jibda minn filgħodu bikri jgħallem lin-nies, u jilqa' l-qerq tal-għedewwa, bla mistrieħ u bla ikel, sa fil-għaxija. Mill-Galilija, ma' Ġesù kienet marret Ommu u għadd ta' nisa, fosthom il-Madalena u omm iż-żewġ Appostli San Ġakbu u San Ġwann. U dawn kienu jaħsbu għall-ikel ta' Ġesù u tat-tnaxer Appostlu tiegħu.

Meta Ġesù miet u l-Insâra bdew jiżdiedu, dan il-għar, kif kienet iddrawwa tagħhom, għamluh Maqdes; neħħewlu l-magħsar taż-żejt li kien fih, u fuq il-blata l-watja fejn kien il-magħsar, bnew artal u għamluh bħal knisja. Waħda mara twajba, jisimha Eterja, li żaret l-Art Imqad-

dsa fis-sena 385, issemmi dan il-Għar u tgħid li meta l-Insara, fil-Ġimgħa l-Kbîra, qabel is-sebħ kienu jinżlu minn fuq il-għolja taż-Żebbuġ, kienu jmorru l-ewwel fil-knisja tal-Agonija, u minn hemm jinżlu, mal-Isqof, fil-Għar tal-Ġ e t s e m n i, "fejn il-Mulej kien maqbud". Wara dak iż-żmien, dal-Għar kitbu fuqu ż-żawwarin qishom kollha, i m m a hawn, għal qosor, ma nsemmuhomx.

Dan il-Għar huwa l-Maqdes waħdani fl-Art Imqaddsa li għadu sewwa sew kif kien meta kien jidħol fih Ġesù mal-Appostli; jiġifieri l-ħitan u s-saqaf tiegħu għadhom tal-blat għeri, kif kienu dak iż-żmien. Dal-għar hu magħmul mill-ħolqien, mhux imħaffer min-nies; għandu għamla bħal kieku *ovali*. Twil xi 55 xiber u u wiesa' 30. Il-għoli tas-saqaf huwa bejn l-għaxra u tnaxer xiber. Billi Ġesù u l-Appostli kienu jmorru hemm bil-jedd kollu, u ma' ġenbu hemm il-qabar li wara difnu fih lil Madonna, jinħaseb li dik il-biċċa art kienet tal-qraba ta' Ġesù, li Ommu l-Madonna, kienet minn Ġerusalem.

F'Novemru tas-sena 1955, f u q Ġerusalem u ma' dwarha għamlet xita kbira li damet tħażżaq is-sieġħât. Il-wied ta' Kedron far, u l-Qabar tal-Madonna (jiġifieri l-Knisja fejn jinsab il-Qabar) u l-Għar tal-Ġetsemni nmtlew bl-ilma. Il-Franġiskani ġiebu l-muturi u ppumpjaw l-ilma 'l barra, imma fil-Għar baqa' qatiegħ tajn u nħawi l-qiegħa tal-art infaqgħet. Imma d-deni safa ġîd, għax ir-Rħieb qatgħu li jaqalgħu l-artali u l-art kollha u jaraw sewwa x'kien hemm taħtha.

Instab li d-daħla ewlenija ma kenitx fejn hija l-lum, imma aktar 'il ġewwa. Kienet fetħa magħmula mill-ħolqien, fuq il-liwja tal-wied. Ġewwa l-Għar kien hemm bir żgħir, li kien jinmtela bl-ilma tax-xita b'sieqja minn barra. Taħt l-artal tannofs kien hemm blata watja li fuqha kien hemm il-magħsar taż-żejt, u fil-ġenb tal-blat kienet għadha hemm it-toqba fejn kien jidħol il-fus tarrota li jdawwar il-magħsar. L-art tal-Għar kienet għall-ewwel miksija bil-mużajk, imma fiż-żmenijiet tannofs bdew jaqalgħu l-mużajk u jħaffru l-oqbra u jidfnu fihom. Wara li sar dax-xogħol kollu, ir-Rhieb reġgħu wittew l-art. Waqqfu l-artali fejn kienu (barra minn wieħed: tlieta flok erbgħa) u x-xbihât ta' fuq l-artâli għamluhom *al fresco*, m'hux fuq it-tila, kif kienu qabel, biex aktar iżommu għat-tul.

(Fra ARMANDO O.F.M.)

IL-KELB, IL-GĦADMA, U D-DJAMANT

Jekk kelb ikun idur u jxammem barra, u jsib fl-art fossa tad-djamanti tlellex, tiswa xi ħamsin lira, u ma' ġenbha biċċa għadma tinten, liema minnhom jieħu? Tgħidli: "Jieħu l-għadma, u jmur igerrimha dak il-ħin, għax ma jafx kemm jiswa djamant u kemm jista' jġib bih għadam u laħam".

Hekk jagħmlu l-kotra l-kbira tan-nies: ifittxu li jgawdu f'din id-dinja, issa, għax qegħdin fiha, u ma jagħtux każ tad-dinja l-oħra, li hi għall-eternità.

QWIEL TAL-PALESTINA

Li tġamma' habbe-habbe, jieħdu l-ġemel bi fard għabbe (dak li ġġamma' int naqra-naqra, il-ġemel jieħdu f'refgħa waħda). Jixbaħ lil qawl Malti li jgħid: "Li ġġorr in-nemla, ssuqu l-ħamla". Jiġifieri, dak li l-fqir ikun warrab, flus jew ġid ieħor, b'ħafna snin ta' ċaħda u ekonomija, drabi tiġi fuqu faqgħa u ttajjarlu kollox f'daqqa' u kull ma għamel jisfâlu fix-xejn.

Ma kull imtawwal mawż; u ma kull imqabbel ġawż (m'hux kull ma hu tawwali banana; u m'hux kull ma jaqbel ma xulxin hu ġewż). Bil-Malti għandna wkoll qawl jaqbel ma dana: "Mhux kull imdawwar kagħak". Jiġifieri, l-ħaġa m'hux dejjem kif tidher minn barra; drabi ħaġa li tidher tajba ssibha ħażina, u ħaġa li tidher ħażina, meta ġġarabha ssibha tajba. Min hu mdaħħal fiż-żmien u għandu t-tiġrib tad-dinja jaf kemm il-darba bniedem li mgħoddi ta' ħażin jaqbeż għalik fil-ħtieġa, u dawk li jiftaħru bi tjubithom jitwarrbu u jifirħu bid-deni tal-oħrajn.

Bajdar li ma hu lek, la tisqel għal ħawâhu (qiegħa li m'hix tiegħek [li m'intix sa dderri fuqha] la ssaqsix minn liema naħa jaqbilha r-riħ). Jiġifieri: la tindaħalx fl-affarijiet ta' għajrek, jekk ma jmissux lilek. Jekk lil dak li jkun issaqsih fuq xi ħaġa tiegħu li int ma għandekx x'taqsam magħha, jaħseb li qiegħed tindaħallu fejn ma jesgħekx, u jistkerrħek u jaħseb ħażin fik.

Kull id-drub tweddi għat-taħûna (it-toroq kollha jieħdu lejn il-mitħna). Fl-antik, u m'hux antik ħafna, iż-żewġ postijiet l-aktar imhimma tar-raħal kienu jkunu il-mitħna u l-forn. Għax kull ħadd irid jiekol, u l-mitħna hu l-post fejn kienu jitħnu l-qamħ, u l-forn fejn, meta jagħġnu jaħmu ħobżhom. Il-lum ma għadux hekk, għax mitħna waħda titħan dqiq għal pajjiż sħiħ u n-nisa ma għadhom jagħġnu għal ġimgħa-ġimgħa, għax tal-ħobż jiġi wara l-bieb, bil-ħobż frisk ta' kull fil-għodu. Imma t-tifsira tal-qawl għadha, u tibqa, minnha, għax kull ħadd, jew qisu kull ħadd, kull ma jagħmel jagħmlu għax ikun jaqbillu, imqar dawk il-ħwejjeġ li bil-wiri jagħmilhom għal ġid tal-oħrajn, ikun jagħmilhom għal xi għan moħbi, li jaqbel lilu. Sa min jagħti karità, jagħtiha biex ikollu l-qliegħ quddiem Alla, ħalli meta jmut imur il-ġenna, ħaġa li taqbillu wkoll.

Ja rabb, en daħħaltna bejn iż-żelmîn, oħroġna selmîn! (Mulejna, jekk iddaħħalna bejn in-nies il-ħżiena, ħarisna mill-ħażen tagħhom!). Qawl għamla ta' talba u talba sabiħa, fil-qosor tagħha. Għax kollox jiġi minn Alla, u drabi l-bniedem isib ruħu fit-tiġrib mingħajr ma jrid, u mingħajr ma jkun jaf kif daħal fih. Għel hekk, ta' min jitlob 'l Alla li jekk tkun ir-rieda tiegħu li nsibu ruħna fit-tiġrib, tal-anqas jgħinna neħelsu minnu bis-sliema.

La tafraħ għal li jrûħ, ta' txuf li jiġi. "La tifraħ għal min sa jmur, sa ma tara min hu li ġej". Għax jista' jkun li min jiġi ikun agħarr minn dak li mar. M'hux darba u tnejn jiġri dan, li dak li jkun jaħseb li sa jsib ruħu aħjar, u jsibu ruħu agħarr.